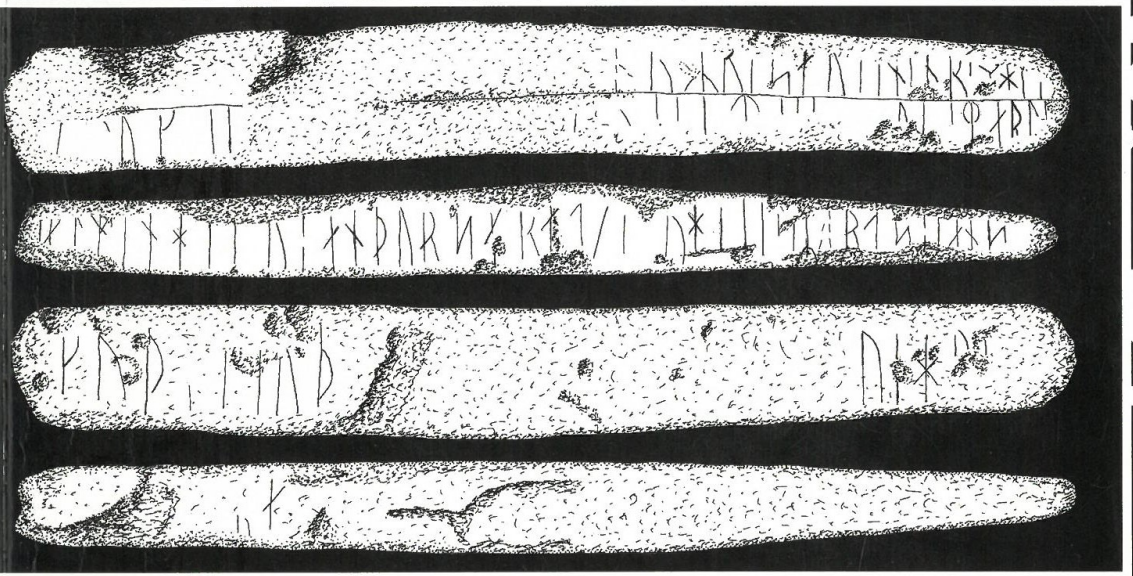

By, marsk og geest

By, marsk og geest 22

Kulturhistorisk årbog for Sydvestjylland

Forlaget Liljebjerget
2010

By, marsk og geest er fagfællebedømt i henhold til Forsknings- og Innovationsstyrelsens retningslinier.

Redaktion: Mette Højmark Søvsø (ansv.), Susanne Benthien, Claus Feveile, Lars Hammer, Søren Mulvad og Morten Søvsø

Lay-out: Lars Hammer

Tryk: Winds Bogtrykkeri A/S, Haderslev

©: 2010 Forlaget Liljebjerget

Liljebjerget er Sydvestjyske Museers forlag.

Det blev oprettet i 1997 til minde om og med testamentariske midler fra Ellen og Christian Almhede.

Forlagets navn rækker tilbage til Anders Sørensen Vedel. Han udgav i årene 1591-92 otte bøger, der var "Prentet paa Liliebierget udi Ribe". Om disse bogudgivelser og trykkeriet se "By, marsk og geest 10" 1998.

ISBN 978-87-89827-07-0

ISSN 0905-5649

Bindets baggrundsillustration: Videnskabernes Selskabs Kort, 1811. Om dette kort, se "By, marsk og geest 13" 2001, s. 37-50.

Illustration på forsiden:

Runeamulettens fra Gl. Hviding, se s. 22.

Illustrationer på bagsiden:

Mandø Mølle, se s. 79. Flaske med brev, se s. 93.

Begravelse fra Lindegården ved Ribe Domkirke, se s. 64. Amfora fra Sevilla, se s. 54.

Indhold

Morten Søvsø	
Et udsnit af en landsby fra omkring år 500 e. Kr udgravet i St. Darum ved Ribe	5
<i>Part of a village from around the year 500 A.D. excavated in St. Darum near Ribe</i>	20
Lisbeth Imer og Claus Feveile	
En runeamulet fra Gl. Hviding	21
<i>A runic amulet from Gl. Hviding</i>	26
Niels Sterum	
Tørvfundamenter i Løgum Kloster – en dokumentation	28
<i>Turf foundations at Løgum Kloster – a documentation</i>	44
Christopher Grønfeldt	
Spansk transportkeramik fra Ribes middelalder og renaissance	46
<i>Spanish transport ceramics from Medieval and Renaissance Ribe</i>	55
Helene Agerskov Madsen og Morten Søvsø	
Liv og død i Ribe omkring år 1700 – de gravlagte i processionsgangen syd for Ribe Domkirke	56
<i>Life and death in Ribe around the year 1700 – burials from the processional walkway south of Ribe Cathedral</i>	75
Mette Slyngborg	
Esbjerg Kommunes Byfond	76
<i>Esbjerg County Councils town fund</i>	83
Mette Søvsø	
Flere fund fra magasinet	85
<i>More finds from the museums stores</i>	94

Spansk transportkeramik fra Ribes middelalder og renæssance

Af Christopher Grønfeldt Petersen

Keramik og andre handelsvarer fra Den iberiske Halvø, er en næsten ukendt handelsvare set fra et dansk arkæologisk perspektiv. Gennem undersøgelser af bl.a. keramikken fra udgravningen af gråbrødreklosteret i Nygade i Ribe er det lykkedes at identificere langt mere iberisk keramik, end der hidtil har været erkendt fra Danmarks middelalder og renæssance.

De tidligste skriftlige kilder, der beretter om skandinaviske kontakt med Den iberiske Halvø, er fra år 844, hvor der første gang berettes om vikingers overfald, og hvor Sevilla i en kort periode blev indtaget af danske vikinger. Ifølge kilderne skal vikingerne efterfølgende have slået sig ned i marsklandet syd for Sevilla, hvor de levede af kvægavl og produktion af ost (Fabricius 1897; de

Valdeavellano 1980, s. 454-455). Dette første møde mellem vikinger og den muslimske befolkning i al-Andalus¹ er malende beskrevet af mere eller mindre samtidige andalus² og kristne krønikører. Der er dog nærmest ingen arkæologiske beviser på vikingernes tilstedeværelse, med undtagelse af en fin lille cylindrisk æske i Mammenstil, der befinder sig i stiftskirken Skt. Isidoro, León på

Fig. 1. Danmark og Skåne med byer, der har bevaret iberisk keramik, eller som er nævnt i anden sammenhæng med materiale, der kan relateres til Den iberiske Halvø.

A map of Denmark and Scania with red circles highlighting the towns, from which there are documented finds of Iberian ceramics or localities cited from other contexts in connection with material relating to the Iberian Peninsula.

pilgrimsruten til Santiago de Compostela og som sandsynligvis har været brugt som relikviegemme (Roesdahl 2010, s. 353-359).

Hvornår det iberiske materiale dukker op i Danmark er uklart, men meget tyder på, at de tidligste eksempler skal findes i 1200-tallets Ribe. Andre steder i Danmark, Norge og Sverige ser det ud til at optræde sporadisk i fundmaterialet fra omkring år 1300. Dette svarer til nogle af de tidligste fund og skriftlige kilder fra De britiske Øer, hvor importen af diverse produkter har fundet sted siden 1100-tallet, men synes at tage fart mod slutningen af 1200-tallet. Der har i gennem mange år været identificeret iberisk keramik i Ribe, hovedsageligt fra den spanske del, som et af de få steder i det nuværende Danmark. Undersøgelser på et udvalg af danske, norske og svenske museer har givet et mere nuanceret billede af de varer, overvejende keramik, der blev importeret til de skandinaviske riger fra 1200-tallet til langt op i renessancen og nyere tid.

Iberisk materiale

Den iberiske keramik (fig. 2) kan groft deles op i to kategorier. Keramik, der blev importeret for keramikens egen skyld, som eksotika til brug i et højstatusmiljø eller hjembragt fra en pilgrimsrejse som souvenirs. Denne kategori dækker i langt overvejende grad de såkaldte lustrevarer, der blev produceret i Málaga og senere i Paterna og Manises ved Valencia. Lustrevarerne har deres oprindelse i Persien og Egypten og optræder i disse områder i stort tal fra omkring 800-tallet. Lustreteknikken var revolutionerende i og med, at man tilsatte blyoxid til tinglasuren, hvorved man opnåede en hvid uigennemsigtig overflade med et klart genskin. Modsat brugen af blyglasuren, der gav en transparent overflade, eller de farvede matte lerengober. Lustreteknikken havde sit klare forbillede i det kinesiske porcelæn, som cirkulerede i Mellemøsten på dette tidspunkt (Martínez Caviro 1982, s. 43). Dette fremgår tydeligt af den ikonografiske fremstilling på de tidligste mellemøstlige lustrevarer. Nyere undersøgelser af de skriftlige kilder, der omhandler produktionen af lustrevarer i Paterna og Manises viser, at det tin, der blev brugt i glasuren, blev importeret til Paterna og Manises. Fra 1300-tallet eller tidligere var

tin ikke en lokal let tilgængelig ressource, som det havde været i den romerske periode. Tidligt middelalderlige andalusí kilder omtaler flere forskellige typer af minedrift på Den iberiske Halvø, som kobber, kviksølv, guld og sølv, men tin nævnes stort set aldrig. I anden halvdel af 1000-tallet omtalte andalusí kilder en lille tin-minedrift i Portugal ved Algarvekysten. Til gengæld tog minedriften til i det sydvestlige England på dette tidspunkt, og skriftlige kilder viser, at der allerede ved midten af 1000-tallet var en signifikant eksport af tin fra Cornwall til Middelhavslanene. Det er derfor sandsynligt, at langt den største del af den tin, der blev brugt både i Málaga og især i Paterna og Manises fra 1300-tallet var importeret fra det sydvestlige England (McSweeney 2009, s. 95-98).

I løbet af 900-tallet begynder lustrevarerne at optræde i arkæologiske kontekster i Spanien. I første omgang som import fra Mellemøsten til højstatusmiljøer som paladsbyen Medina al-Zahara ved Córdoba (Martínez Caviro 2007, s. 109). Lustrevarerne optræder i begyndelsen som en klar indikator på høj status og blev en vigtig del af eksporten i det islamiske handelsnetværk i Middelhavet; *dar al-Islam*. Hvornår en egentlig lokal produktion blev startet på Den iberiske Halvø er endnu usikkert, men der er arkæologiske indikatorer, der peger i retning af en mindre lokalproduktion fra engang i 1000-tallet, sandsynligvis rettet mod et højstatusmiljø. Andalusí kilder nævner første gang en konkret produktion af lustrevarer med decideret eksport for øje fra midten af 1100-tallet. I 1200-tallet beskriver en kilde produktion af lustrevarer i Málaga, Murcia og Almería. Ibn Said al-Magribi berettede, hvordan der i disse centre produceredes lertøj af høj kvalitet med en forgyldt glasur (Martínez Caviro 2007, s. 111). De arkæologiske fund fra Nordeuropa tyder i overvejende grad på, at de tidlige lustrevarer stammer fra produktionen i Málaga og må være en klar indikator for luksus. Nogle eksempler bærer med påmålet kufisk skrift i bunden navnet på produktionsstedet *Maliq* – Málaga³. I løbet af 1300-tallet sker der et skifte i forbindelse med den kristne erobring af Den iberiske Halvø og produktionen af lustrevarer, der blev eksporteret til Nordeuropa, blev langsomt overtaget af landsbyerne Paterna og

Manises ved Valencia hen imod slutningen af århundredet. Pottemagerne startede en egentlig industriel produktion af lustrevarerne, hvis ikonografiske program blev mere og mere stileret i de følgende 200 år. Masseproduktionen af lustrevarerne fra Valencia havde stor indflydelse på prisen, der gjorde det til en billig luksus-eksportvare til Europa, og derfor optræder det i stigende grad i det arkæologiske materiale.

Den anden type, der genfindes i Nordeuropa, er transportkeramikken fra Den iberiske Halvø. Langt de fleste fødevarer, tekstiler og sågar den fremtalte lustrekeramik, blev eksporteret i keramikbeholdere. Træ var på Den Iberiske Halvø en dyr ressource, og var i overvejende grad frugt- og blomstertræer, der brugtes til parfumer, mad og medicin i al-Andalus. Der er ingen eller kun meget

få vidnesbyrd om brug af træ eller andet organisk materiale, som beholdere både lokalt på Den Iberiske Halvø og i forbindelse med eksporten af varer uden for Den Iberiske Halvø. Derfor er der en hel, ikke uvæsentlig, gruppe keramik, som kun for nyligt er blevet et forskningsemne i Spanien og Portugal. Fokus har været på de pæne lustrevarer både set fra et kunsthistorisk, historisk og arkæologisk perspektiv, hvorved den kedelige men rigelige transportkeramik har været stedmoderligt behandlet med ringe kronologier og proveniensbestemmelser til følge. Dog har britiske arkæologer, som Alan Vince og Dr. Rebecca Bridgman arbejdet med blandt andet petrologiske analyser af lerets struktur i både lustrevarerne, og også i den ofte anonyme transportkeramik, hvilket har givet grundlag for en proveniensbestemmelse af enkelte

Fig. 2. Spanien og Portugal med nogle af de i teksten nævnte byer og keramikproduktionssteder.

A map of Spain and Portugal with some of the towns and centres of ceramic production mentioned in the text.

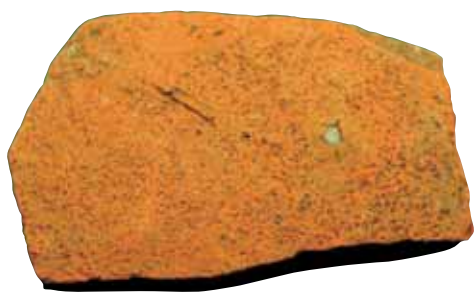

Fig. 3. a: Sideskår (BRM0/17) og b: bund (BRM0/33422) af mérida/alentejovare fra Bryggen i Bergen. Foto: Christopher Grønfeldt Petersen (CGP).

A side sherd and base of méridaware from Bryggen in Bergen, Norway.

typer i blandt andet området omkring Sevilla. Arkæologer i Granada har gennem en årrække arbejdet på at opbygge en ny kronologi for keramikken fra det gamle Nazarí kongedømme, hvor Granada var hovedsædet for de sidste mauriske emirer indtil 1492. Her spillede Málaga angiveligt rollen som den vigtigste udskibningshavn, hvorfra en lang række af de fødevarer, der produceredes blev eksporteret til Nordeuropa på de italienske købmænds skibe. På trods af disse analyser hersker der stadigvæk i Spanien stor tvivl om de enkelte typers proveniens, endsige deres datering. Dybest set er problemet, at de enkelte kars karakteristiske form ikke udvikler sig i nævneværdig grad over, i enkelte tilfælde, en flere hundredårig periode. Derfor kan transportkeramikken i sig selv ikke altid bruges til en datering, med mindre den findes i sluttede kontekster.

To typer transportkeramik er blevet belyst særdeles godt i løbet af de sidste 30 år både af engelske arkæologer som John Hurst, der arbejdede med de såkaldte méridavarer (fig. 3). Senest har spanske arkæologer i blandt andet i Sevilla og Alicante gjort en stor indsats for at datere og typologisere transportkeramikken. Med baggrund i store nye udgravninger, sammenstillet med skriftlige kilder, samt fund af transportkar brugt som fyld i veldaterede hvælvinger i kirker i både Sevilla og Alicante, er det lykkedes at opstille en bedre kronologi end hidtil (Amores 1993; Beviá et alii 2005). Disse undersøgelser har sammen med skriftlige kilder været med til at give en absolut

datering af nogle af de mest gængse transportkar, såsom olivenolie- eller vinamforaen, der er en hyppig gæst i det nordeuropæiske materiale. Tilsyneladende er det ikke den eneste spanske type, der med sikkerhed kan erkendes i det behandlede materiale fra Danmark, Norge og Sverige. En type, som endnu ikke har kunnet erkendes i materialet fra Ribe, er den såkaldte méridaware, som blev produceret i et bælte fra Mérida i Spanien ned over den sydvestlige del af Portugal. Nyere forskning i materialet antyder, at hovedproduktionsstedet skal findes i Portugal, nærmere betegnet området omkring Alentejo. Ukarakteristiske fragmenter af denne type kan have en tendens til let at forsvinde blandt andet rødbrændt, uglaseret materiale som tagtegl, da den til tider kan optræder i de samme farvenuancer som danskproduceret tegl. Dog optræder typen i stor stil på Bryggen i Bergen (fig. 3), og ses også i Stockholm. Så muligvis vil den kunne findes i danske museers magasiner sammen med andet *ukarakteristisk* rødgoods.

Transportkarrene blev brugt til stort set alle tænkelige varer, der blev eksporteret fra Den iberiske Halvø til Nordeuropa i middelalderen og renaissanceen. Bl.a. nævner italienske købmænd fra Genova fødevarer som ris, citrusfrugter, dadler mm. i forskellige keramikbeholdere, hvoraf enkelte af de nævnte har kunnet identificeres med konkrete historiske og arkæologiske eksempler. Det er umuligt at udlede præcist hvilke typer transportkar, der optræder i Nordeuropa direkte ud fra de

skriftlige og arkæologiske kilder. Men ved hjælp af bl.a. de italienske toldregnskaber og pundtoldregnskaberne fra de engelske havnebyer kan man med nogen sandsynlighed inddele keramikken i tre undertyper med fællesbetegnelsen *tinajas*. En tinaja var den mest brugte type til opbevaring af fødevarer i den lokale iberiske husholdning. Samtidig blev den også brugt decideret som transportkar over længere afstande og dermed til eksport. Undertyperne kan groft inddeles i tre typer. *Gerres*, etymologisk stammer navnet fra catalansk, og henviser til det catalanske område som en stor spiller i handelen mellem Middelhavet og Nord-europa. *Gerres* blev hovedsageligt brugt til at transportere korn og væsker, men flere skibsvrag i Middelhavet har frembragt eksempler på *gerres* indeholdende bordtøj, som lustrevarer i større mængder. Typen havde et rumhold på mellem 32 og 366 liter og var langt den største af de her omtalte transportkar. *Gerres* optræder første gang i skriftlige kilder fra Valencia i 1317. *Jarra*, som på dansk kan oversættes til kande, var som regel udstyret med to hanke, dens rumindhold kendes ikke, men den optræder i spanske kilder fra 1271 og i engelske kilder fra år 1289. I de tilfælde, man kan identificere typen i de skriftlige kilder, indeholder de et bredt udvalg af varer, såsom olie, honning, vin, mel, frugt og tunfisk. Den sidste type, der optræder i kilderne, er den såkaldte *botija*. Den optræder i de spanske kilder fra midten af 1500-tallet, kendes ikke specifikt fra de engelske kilder, men dog arkæologisk. Navnet ses oftest brugt i forbindelse med transport af olie, vin, vineddike, honning, ris, mandler mm. Det er den mindste af transporttyperne med et karakteristisk rumindhold på mellem 2,8 og 16,7 liter (Gutiérrez 1995, s. 35-36). Det er denne sidste type, der ofte ses karakteriseret som olivenamfora i det nordeuropæiske materiale. Denne sene type er efter alt at dømme produceret i området i og omkring Sevilla fra omkring år 1500, og blev brugt til en lang række fødevarer foruden olivenolien, der blev eksporteret til det nordeuropæiske marked.

Iberisk materiale i Nordsøsammenhænge

Ser man på områderne syd for Danmark, er der flere indikatorer på en forholdsvis stor tilgang af fødevarer og keramik fra Den iberiske Halvø. To

interessante eksempler skal her fremdrages; fiskerlejet Walraversijde ved den belgiske kyst, Trendermarsken og Rungholt i Nordfrisland (fig. 4).

Fiskerlejet Walraversijde ligger i Belgien ud mod Nordsøen sammen med en række andre mindre fiskerlejer, der drev en livlig handel på Nordsøen med blandt andet England (Tys 2006, s. 19-20). Der har været en del arkæologiske undersøgelser af lejet, hvilke har frembragt en forholdsvis stor mængde importkeramik, blandt andet en stor del lustrevarer fra Valencia, samt eksempler på den tidlige Málaga lustrevare. Walraversijde udviklede sig fra at være en lille flække i 1200-tallet til at blive et af de største fiskerlejer langs den flanderske kyst i 1400-tallet. I 1300-tallet beskyldes fiskerne for at have engageret sig i de piratoverfald der omtales i flere skriftlige kilder. Italienske og spanske skibe klager over, at deres last bliver stjålet af pirater. Allerede i 1300-tallet er der indslag af lustrevarer i fundmaterialet fra Walraversijde, der øges i volumen i takt med at produktionen i Valencia også tager til i løbet af 1400-tallet (fig. 5). Makrofossilanalyser fra fiskerlejet har også vist, at der var eksotiske fødevarer i omløb, og særlig interessant er fundet af frø fra granatæble (Kightly 2000, s. 51) der særligt blev dyrket i området syd for Granada. Om det er røvet gods, eller det er handlede varer, kan man kun gisne om.

Et andet interessant område er som nævnt den nordfrisiske kyst. Her er der i fem tilfælde fundet lustrevarer fra Málaga, der skal dateres til begyndelsen af 1400-tallet. De er alle fundet i området ud for Husum og fordeler sig på forskellige lokaliteter på Trendermarsken ved Nordstrands vestkyst. Fire kander er vandfundne i området ud for det forsvundne Rungholt, men kan ikke dateringsmæssigt sættes i forbindelse med landsbyen, da den allerede forsvandt med stormfloden i 1362. Der er tale om fire kander, alle med spids aflang tud, hank fra randen til ned på skulderen, lang hals, let buttet bug og forhøjet standring. Der er en entydig andalusidekoration på samtlige kander og skår, hvor blandt andet Fátimas hånd er repræsenteret, foruden kufisk epigrafik eller snarere pseudo kufisk, da det kun med besvær kan oversættes. Dette ses dog ofte på den såkaldte Nasarikeramik

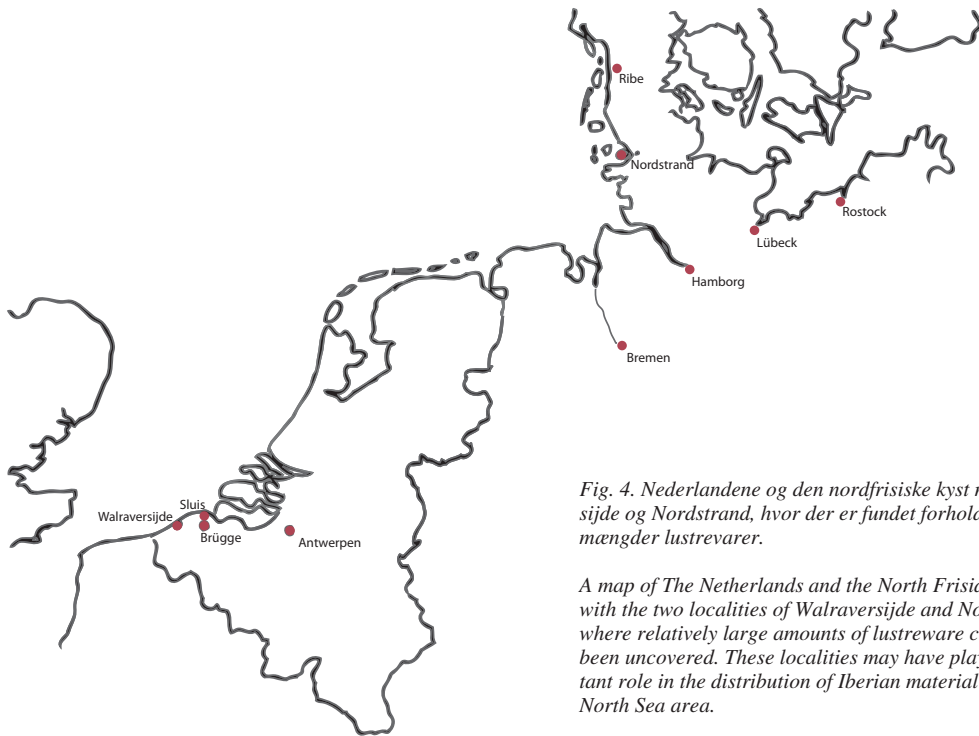

Fig. 4. Nederlandene og den nordfrisiske kyst med Walravensijde og Nordstrand, hvor der er fundet forholdsvis store mængder lustrevarer.

A map of The Netherlands and the North Frisian coastal area, with the two localities of Walravensijde and Nordstrand, where relatively large amounts of lustreware ceramics have been uncovered. These localities may have played an important role in the distribution of Iberian material throughout the North Sea area.

fra 1400-tallets Málaga, der tilhørte det islamiske emirat i Granada. Pottemagere kopierede tekster fra tekstiler, og noget tyder på, at de ikke altid fik betydningen af den kufiske skrift transskriberet til fuld forståelighed. På den ene af kanderne kan der dog med lidt god vilje læses ordet *Allah*.

Fra disse to områder med klare beviser på kontakt med Den iberiske Halvø, var der ikke langt op til Ribe, der som bispeby og livligt handelscenter ville være et oplagt sted at finde keramik fra Den iberiske Halvø.

Iberisk materiale i Ribe

Der er i Ribe til dato identificeret lidt over 30 skår af iberisk oprindelse. Enkelte iberiske skår er tidligere blevet identificeret af den engelske keramik-ekspert Alan Vince i 1980'erne. Det var derfor muligt, at flere mere eller mindre ukarakteristiske skår kunne være tilgået museets magasiner de senere år. Ribes placering og stærke tilknytning til handelen i Nordsøen i middelalderen giver en oplagt mulighed for, at spanske og portugisiske varer fandt vej til byen via de handels- og kontaktnetværk, der eksisterede i vadehavsområdet, langs de nederlandske kyster og til de engelske kyster. Alle

steder der i middelalderen viser klare relationer til handelen med Middelhavslandene, Italien, Portugal og Spanien.

Langt størstedelen af den keramik, der tolkes som iberisk i Ribe er vurderet på basis af en makroskopisk analyse af keramikens struktur, farve og synlige magring. Magringen af de identificerede iberiske skår er overvejende mellemfin, med få indslag af synlige magringskorn. Godsets farve svinger fra lyst gulbrunt til lys rødorange i varierende nuancer. En kursorisk gennemgang af den opsamlede keramik fra udgravningen af gråbrødre-klosteret i Ribe⁴, gav ca. fem skår med proveniens på Den iberiske Halvø.

Der er i det identificerede skårmateriale fra Ribe ikke tale om keramik importeret for dets dekorative eller kunstneriske værdier, men tværtimod beholdere til fødevarer, der i langt de fleste tilfælde synes at være skår fra amforatyper. Et enkelt skår i udstillingen på Museet Ribes Vikinger synes at være specielt interessant, da det kan være fra en sukkertopform⁵.

Af de 30 iberiske skår, der blev identificeret ved gennemgangen af materialet fra Gråbrødre-klosteret blev der udtaget syv skår til en peterolo-

Fig. 5. Tinglaseret skål med lustrebemaling forestillende en engel, produceret i Manises i 1400-tallet. Denne type ses i flere Nordeuropæiske fund, blandt andet fra Walraversjide. Foto: CGP.

Tin glazed bowl with lustre decoration of an angel produced in Manises during the 15th century. This type is often found and documented on many North European sites, such as the Walraversjide fishing settlement.

gisk analyse⁶. Denne undersøgelse blev foretaget af Dr. Rebecca Bridgman, the Fitzwilliam Museum, Cambridge. Udstyr til udtagning af prøverne blev velvilligt stillet til rådighed af University of Southampton. De skår, der blev udtaget, var af den type der normalt i bl.a. den engelske litteratur, regnes for at stamme fra Sevilla, samt et enkelt skår, som ikke umiddelbart kunne identificeres, men med en vis sandsynlighed kunne stamme fra Den iberiske Halvø. Baggrunden for analysen var blandt andet, at afprøve den tidligere tolkning, at amforæerne rent faktisk stammer fra Sevilla. Keramikeksperter fra Sevilla har ikke været tilbøjelige til at anerkende typen som en decideret Sevillaproduktion ud fra den makroskopiske morfologi. Med et referencemateriale, dækkende et ganske stort område af den sydvestlige del af Spanien og Portugal, var der en oplagt mulighed for at få indkredset karrenes proveniens nærmere (fig. 6). Resultatet af undersøgelsen var, at tre skår (ASR11 x2012, x2305 og x3202) havde en magrings sammensætning, der bestod af en række for-

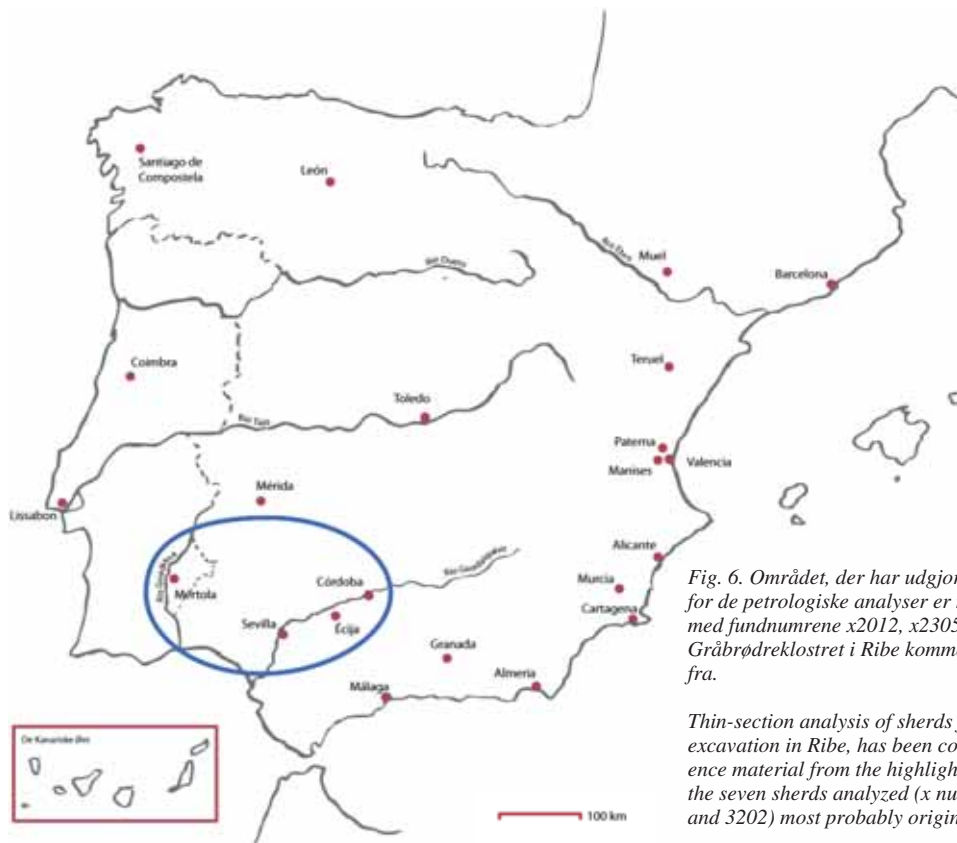

Fig. 6. Området, der har udgjort referencerammen for de petrologiske analyser er markeret. Keramik med fundnumrene x2012, x2305 og x3202 fra Gråbrødreklostret i Ribe kommer sandsynligvis herfra.

Thin-section analysis of sherds from the ASR11 excavation in Ribe, has been compared with reference material from the highlighted area. Three of the seven sherds analyzed (x numbers 2012, 2305 and 3202) most probably originate from this area.

Fig. 7. Sideskår af mulig amfora, sandsynligvis fra Sevilla (ASR 11x3202). Dateres bredt til 1300-1500-tallet. Foto: SJM.

A sherd, possibly from a so-called olive jar probably produced in Sevilla. Broadly dated to the 14th – 16th century.

Fig. 8. Sideskår af mulig amfora, sandsynligvis fra Sevilla (ASR 11x2012). Dateres bredt til 1300-1500-tallet. Foto: SJM.

A sherd, possibly from an olive jar probably produced in Sevilla. Broadly dated to the 14th – 16th century.

skellige indslag: En moderat mængde, 10-15% af både rullet og kantet kvarts; et svagt indslag af glimmer på ca. 5-7% samt lettere diffuse spor af feldspat. Det vigtigste for identifikationen af disse tre stykker var indholdet af sten og vulkanske stenfragmenter med et indhold på op til 2% (fig. 7 og 8). Ud fra den petrologiske analyse af disse tre stykker, er der overvejende indikationer på, at deres proveniens skal findes i de førnævnte områder, og en eller flere pottemagere fra Seville vil være en oplagt producent af de tre kar, som prøverne stammer fra. De fire øvrige kan ikke henføres til Dr. Rebecca Bridgmans referencemateriale. Ved nærmere eftersyn var det klart, at to af skårene helt sikkert ikke var fra Den iberiske Halvø. Deres proveniens skal søges længere mod nord, evt. Frankrig, mens et enkelt stykke (x4106)

måske, ud fra den makroskopiske analyse, skal findes i det østlige Spanien i området omkring Valencia eller længere mod syd. En enkelt opsamling bestående af fire skår fra en udvendig rødengoberet bund fra samme udgravning stammer fra en kande (x3104). Kanden stammer fra Portugal (sandsynligvis Lissabon) og blev typisk produceret dér i perioden omkring år 1300 sandsynligvis lidt tidligere⁷. En næsten hel amfora (ASR M8538, nr. 8588) må dateres til renæssancen, men kan dog i princippet være lidt yngre (fig. 9). Der er ingen fundoplysninger på den, hvilket vanskeliggør den nærmere datering. Den specifikke type findes i det engelske materiale fra bl.a. Southampton og er nu også erkendt i materialet fra havnen i Stockholm. Proveniensenbestemmelsen er diskuterbar, da der blandt spanske arkæologer hersker divergerende opfattelse af denne type. Umiddelbart er der ud fra den makroskopiske morfologi intet, der tyder på, at amforaen fra Ribe stammer fra Sevilla, mens dens typologiske udtryk i princippet sagtens kan stamme fra 1500-1600-tallets produktion i Sevilla. Interessant er det, at den synes at have svage rester af en gipsengobe på ydersiden, hvilket var typisk for nogle af amforaerne i blandt andet Sevilla. Randen synes at være møjsommeligt slået af for eventuelt at genbruges. Det er et træk, der for eksempel ses i materialet fra Southampton, hvor amforaer er spredt over store dele af byen.

Hvad de transportkar, som nu er identificeret i Ribe, har transporteret, kan ikke siges med sikkerhed. Kemiske analyser af keramikken vil i nogle tilfælde kunne hjælpe med en nærmere bestemmelse af indholdet. Med stor sandsynlighed har amforatyperne indeholdt olivenolie eller vin, og med flere af skårene fundet i gejstlige miljøer, kan der med nogen rimelighed argumenteres for, at der har været en import af olivenolie til salver og lignende og vin til celebrering af messen i Franciskanerklosteret i Ribe og med nye fund i forbindelse med udgravningerne ved Lindegården, givetvis også til domkirken.

Det kan undre, at der ikke er fundet lustrevarer i Ribe endnu. Måske vil det kunne findes i havneområdet, og hvor købmændene havde deres boliger. Det synes at være det gængse billede af fundintensiteten fra byer som Bergen, London og Southampton, mens transportkar synes at have en

Fig.9: Amfora (ASR M8538, nr. 8588) sandsynligvis produceret i Sevilla efter 1550. Bemærk den gråhvide gipsengobe, Foto: CGP.

An olive jar probably produced in Sevilla after 1550. Note the sporadic remains of white slip.

tendens til at blive spredt ud over et større område af byerne. Det kunne være interessant, at undersøge, om de forhold, der gjorde sig gældende i Walraversjide og eventuelt ved den frisiske kyst, kunne have afsmittning på fundsammensætningen i danske fiskelejer beliggende ud til Nordsøen. Er der forhøjet intensitet af mediterrant import?

Noter

1. Den arabisk dominerede del af den Iberiske Halvø 711-1492.
2. Andalusí er betegnelsen for den kultur, der opstod på Den iberiske Halvø, ledet af den oprindelige muslimske befolkning.
3. Indskriften ses ikke på lustrevarer beregnet på det lokale iberiske marked, men kun på varer eksporteret udenfor Den iberiske Halvø.
4. ASR11, felt 8.
5. ASR 43/64, D978.
6. Den petrologiske analyse, eller tyndslibsanalyse af giver mulighed for at identificere lerets morfologi. Dermed er der mulighed for at kunne identificere keramikens proveniens ud

fra de magringsindslag man har kunnet identificere i keramikken.

7. Mundtlig ref. Dr. Rosa Gomes, Universitet i Lissabon.

Litteratur

- Amores Carredano, Fernando & Nieves Chivert Jimenez 1993: Tipología de la Cerámica común Bajomedieval y Moderna Sevillana (ss. XV-XVIII): I, *La Loza quebrada de relenos de bóvedas*. SPAL 2.
- Beviá García, Márius & Rafael Azuar Ruiz 2005: *Santa María descubierta, Arqueología, Arquitectura y Cerámica, Excavaciones en la Iglesia de Santa María de Alicante (1997-1998)*, Alicante.
- Fabricius, Adam 1897: Normannertogene til Den spanske Halvø, *Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie*, København.
- Gutiérrez, Alejandra 1995: Questions of Terminology in the study of Spanish medieval ceramics, *Spanish Medieval Ceramics in Spain and the British Isles, Cerámica medie-*

- val española en España y en las Islas Británicas.* (red. Gerrard, Christopher M.; Alejandra Gutiérrez & Alan G. Vince) BAR International Series 610, Oxford. S. 33-40.
- Kightly, Charles m.fl. 2000: *1465, Walraversijde, The heyday of a fishing village situated on the southern part of the North Sea coast.* Brügge.
- Martínez Caviro, Balbina 1982: *La Loza Dorada,* Madrid.
- Martínez Caviro, Balbina 2007: La cerámica hispanomusulmana, *Summa Artis, Historia general del Arte, Cerámica Española* Vol. XLII (red. Sánchez Pacheco, Trinidad). Madrid.
- McSweeney, Anna 2009: Tin and the Mudéjar ceramics from Paterna, *Medieval Ceramics* Vol. 30 2006-2008 (red. Hall, Derek & Chris Jarrett). Perth.
- Roesdahl, Else 2010: From Scandinavia to Spain: a Viking-Age reliquary in León and its meaning. *The Viking Age: Ireland and the West,* Papers from the Proceedings of the Fifteenth Viking Congress, Cork, 18-27 August 2005 (red. Sheehan, John & Donnchadh Ó Corráin), Dublin.
- Tys, Dries 2006: Walraversijde, another kettle of fish? Dynamics and Identity of a late medieval coastal settlement in a proto-capitalistic landscape. *Fishery, trade and piracy: fishermen and fishermen's settlements in and around the North Sea areain the Middle Ages and later.* Papers from the Colloquium at Oosrende-Raversijde, Provinciale Museum Walraversijde, Belgium, 21-23 November 2003, archeologie in Vlanderen. Bruxelles. s. 19-40.
- de Valdeavellano, Luis García 1980: *Historia de España, De los orígenes a la baja Edad Media,* Bd. 1. Madrid.

SUMMARY

Spanish transport ceramics from Medieval and Renaissance Ribe

Iberian ceramics in Scandinavia has to date scarcely been recognised as an independent subject for investigation. This paper gives a brief summary of what has been identified so far from the medieval town of Ribe. Strangely enough, it seems that there is no evidence of any high status ceramic material, such as lustrewares from Málaga

or the production centres of Manises and Paterna a few kilometres from Valencia. Other North Sea locations exhibit large numbers of both types of lustrewares in areas that are not otherwise considered as being of especially high status, such as the fishing village of Walraversijde in Belgium and the vanished town of Rungholt and its surroundings in Friesland. All of the identified ceramics from Ribe are sherds from transportation jars, mainly the so-called olive jars from the Seville area and a few other kinds, which are not yet entirely identified; but are likely to originate from the eastern part of the Iberian Peninsula. One of the finds is from the base of a jug, with a red slip probably from Portugal. Thin section analysis has been carried out on seven of the probable Iberian sherds, of which three have inclusions that are comparable with the area from around Seville and are likely to have been manufactured there. It seems that Ribe can document some of the oldest Scandinavian evidence of goods imported from the Iberian Peninsula, namely from the 13th century onwards. This fact is quite interesting, as references to imported ceramics and foodstuffs in English sources become more prevalent, at the end of that same century.

Seen from a general perspective, research in trade with Iberian ceramics and foodstuffs to Scandinavia is only in its opening phase. It is especially the ceramics used for transportation that can, when identified correctly, give us a broader knowledge of imported Iberian goods to Denmark, Norway and Sweden in the Middle Ages.

Christopher Grønfeldt Petersen
Middelalderarkæolog, Mag. Art
Horsens Museum, Sundvej 1A,
Boks 42 8700 Horsens
muscgp@horsens.dk